

its essence and peculiarities in the realization of the ideas of competence approach are cleared.

Key words: own style of pedagogical management, competence approach.

УДК 371:378:37.013.3:78

Г.Ю.Ніколаї

Сумський державний педагогічний
університетім. А. С. Макаренка

МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ: ЕТНОПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

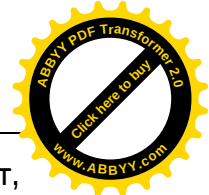
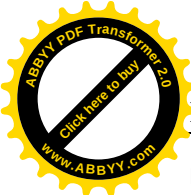
У статті обґрунтовано доцільність розширення змісту підготовки вчителів початкової школи, музики та хореографії до використання музичного фольклору як дієвого засобу української народної педагогіки, проаналізовано сферу етнопедагогічних досліджень. Доведено, що музичний фольклор безпосередньо впливає на духовний світ особистості, на формування її морально-етичних переконань та національної самосвідомості.

Ключові слова: музичний фольклор, підготовка вчителів, етнопедагогічні дослідження, українська народна педагогіка.

Постановка проблеми. Реформування системи вищої освіти в Україні спонукає до глибокого вивчення і творчого осмислення педагогічної думки та позитивного навчально-виховного досвіду минулого, у тому числі надбань етнопедагогіки. Національність людини є культурно-цивілізаційним явищем. Від культури нації її доля залежить так само, як життєвий успіх конкретної людини – від її особистих якостей. Буття в культурі усвідомлюється людиною як природна належність до особливого культурного світу – «укоріненість» у рідній культурі, буття саме на «цій» землі тощо. Українська етнокультура у всіх її проявах упродовж століть була носієм самобутніх ідей та ідеалів нашого народу. Саме самобутність культури української нації стала підґрунтям для здобуття суверенітету Україною та входження її у світове цивілізоване співтовариство.

Трансляція від покоління до покоління, збереження цінностей, зокрема художньо-освітніх, здавна були головною метою народної педагогіки. Ефективному використанню надбань останньої в сучасному навчально-виховному процесі мають передувати етнопедагогічні дослідження щодо її історії, змісту та виховних можливостей. Майже на всіх рівнях освітньої системи такі традиційні засоби народної педагогіки, як приказки, прислів'я, казки, обряди, народні ігри, думи й пісні можуть дати високі позитивні результати як у навчанні, так і в патріотичному, моральному, фізичному та художньо-естетичному вихованні дітей та молоді.

Необхідність упровадження музичного фольклору до змісту педагогічної освіти зумовлюється його потенційними можливостями безпосередньо впливати на духовний світ особистості, що віками ефективно використовувалося у народній педагогіці. У музичному фольклорі – продукті колективної творчості –

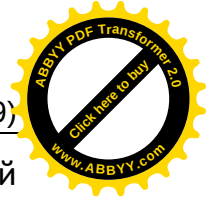
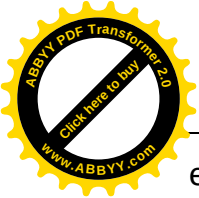

відображені історія й характер народу, його думки і почуття, його життя, побут, трудова діяльність, суспільна боротьба тощо. Музика більше, ніж будь-який інший вид мистецтва, впливає на формування ідейних і морально-етичних почуттів, національної самосвідомості, виховання всебічно розвиненої особистості, засвоєння нею історії та культури свого народу.

В. Сухомлинський уважав музику мовою почуттів, яка поєднує моральні, емоційні, естетичні сфери людини. У праці «Народження громадянина» видатний український педагог наголошував на тому, що пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання – основа емоційної, естетичної, моральної культури[6, 454]. Особливого значення музичний фольклор набуває у підготовці вчителів початкової школи, музики та хореографії.

Аналіз актуальних досліджень. Визначна роль у справі вивчення та популяризації народної педагогіки належить видатним діячам української культури: В. Гнатюку, Б. Грінченку, М. Драгоманову, Ф. Колесі, І. Нечуй-Левицькому, О. Потебні, М. Сумцову. Над розробкою ідей виховання молоді за допомогою музики працювали: В. Гошовський, А. Іваницький, Б. Кирдан, О. Кошиць, М. Леонтович, М. Лисенко, І. Ляшенко, О. Правдюк, Д. Ревуцький, В. Сухомлинський, С. Шелухін та ін. Виховний вплив фольклору, народних традицій, обрядовості вивчали О. Кузик, Ю. Ледняк, Г. Майборода, С. Стефанюк, В. Стрельчук, І. Таран, Т. Чернігівець. Проблеми художньо-музичного і морально-естетичного виховання учнів засобами народної творчості у процесі їхньої навчальної, позакласної та позашкільної діяльності досліджували О. Аліксійчук, Г. Карась, Ю. Мандрик, А. Петров, Т. Турсунов, Л. Шемет. Формуванню національної самосвідомості дітей і молоді засобами української етнокультури присвятили свої дослідження Р. Береза, Г. Кловак, В. Чорнобай. Процес виховання школярів на основі діяльнісного підходу до етнокультури, зокрема фольклору і народних традицій, з метою формування соціально відповідальної, творчої особистості досліджували Л. Купріянова, А. Лукановська, Р. Прима, Н. Соломко.

Фундамент сучасних наукових досліджень у галузі українського народного хореографічного мистецтва й використання його у педагогічній практиці було закладено у працях В. Верховинця. Останнім часом відбувається значне поживлення в розробці регіональних та локальних проблем української етнохореографії (Галичина – О. Пастух, Закарпаття – О. Голдрич, Поділля – В. Тітов, Волинь – М. Полятикін, Гуцульщина – Б. Стасько, Закарпаття – К. Балог, Покуття – Д. Демків, Кіровоградщина – Б. Кокуленко). Проте проблема використання музичного фольклору як

етнопедагогічного засобу в підготовці вчителів різних спеціальностей потребує детального вивчення як у теоретичній, так і в методичній площині.

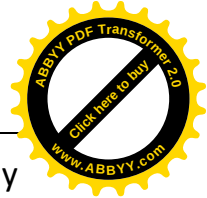
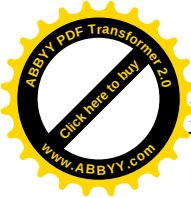
Мета статті – обґрунтувати доцільність розширення змісту підготовки вчителів початкової школи, музики та хореографії до використання музичного фольклору як дієвого засобу української народної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Філософські підвалини етнопедагогіки, у тому числі її музично-педагогічної складової, були закладені Г. Сковородою, філософського-педагогічні ідеї і просвітницька діяльність якого ґрунтувалися на кращих здобутках другої половини XVII–XVIII ст. – періоду педагогічної думки і школи Козацької доби (українського бароко) – в галузі педагогіки, філософії та народнопісенної творчості й відзначалися високим рівнем духовності, демократизмом та гуманізмом [1, 58–59].

У музично-педагогічній спадщині Г. С. Сковороди, яка спрямована на національне виховання людської особистості, самопізнання та самореалізацію нею «сродних» музичних нахилів, здібностей та обдарувань у процесі майбутньої практичної життєдіяльності за покликанням, органічно поєднувалися теоретичні ідеї та регіональний досвід музично-просвітницької діяльності педагога-наставника. У своїх працях та листах до учнів він визначає музику як «філософію педагогіки», український фольклор – як «тритисячолітню піч», філософію – як «найдосконалішу музику» [5]. Розуміння цих понять та їх ролі в духовному формуванні «істинної» гуманної розвиненої особистості лягло в основу обґрунтування Г. С. Сковородою принципів музично-педагогічного виховання особистості, найважливішим з яких стали принципи національного виховання особистості на засадах музичного мистецтва та опори на народнопісенну творчість як основу духовного формування особистості.

Усе життя і діяльність великого мислителя і педагога були тісно пов'язані з національною народнопісенною творчістю. Під впливом музичного фольклору відбувалося не тільки становлення музично-педагогічних ідей молодого Григорія Сковороди, але і їх остаточне формування в останній період життя під час мандрівної музично-просвітницької діяльності на Слобожанщині, що тісно пов'язано з українським фольклором, народною творчістю, національними звичаями та музично-пісненими традиціями. Музична національно-просвітницька діяльність педагога-наставника серед різних верств населення завжди спиралася на використання творчої народнопісенної спадщини як засобу розвитку української музичної культури, високих моральних і гуманних якостей людей, формування в них прагнення до життя, де будуть панувати правда, добро і справедливість.

На думку С. Бакай, становлення майбутніх учителів, викладачів середніх і

вищих навчальних закладів як педагогів-митців, що знайдуть своє покликання у творчій педагогічній праці з молоддю, повинно відбуватися на зразках філософсько-педагогічної народнописенної спадщини Г. С. Сковороди [1].

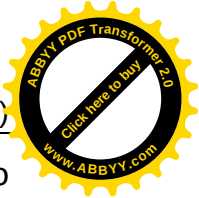
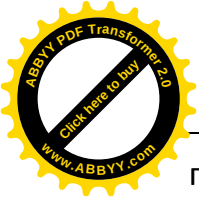
Результати аналізу наукової літератури свідчать про те, що музичний фольклор є найдавнішим культурним комплексом, що увібрав виховний, естетичний, етичний тощо досвід людства, який є вкрай важливим для цивілізованого світу. Видатний український фольклорист, музикознавець, композитор та етнограф Ф. Колесса вважав, що українська народна музика розповідає про «довговікову дорогу, яку пройшов український народ у своєму духовному розвитку, ...та освітлювала в історичній перспективі перехрещування культурних впливів», які залишили значний слід у народній музичній культурі [3, 19].

Зауважимо, що систематичне збирання і вивчення фольклору розпочинається за доби Просвітництва у XVIII ст., коли народжуються ідеї використання фольклорних традицій в освітній сфері, формується фольклористика, розпочинається публікація музичних записів фольклору, з'являються обробки народних пісень для голосу і фортепіано. Ці процеси активно розвиваються у XIX ст., коли закладаються підвалини історичного й теоретичного вивчення народної музики.

В Україні XIX століття було позначене діяльністю збирачів народної музики О. Гулака-Артемівського, О. Кольберга, А. Коціпінського, М.Лисенка, О.Рубця, П.Сокальського та інших, зусиллями яких і було створено наочну й документальну базумайбутньої наукової і навчальної фольклористики. З другої половини XIX ст. уперше ставляться питання про необхідність включення фольклору до переліку навчальних предметів консерваторій.

У 1906 р. Музично-етнографічна комісія ухвалює рішення про необхідність викладання музичного фольклору у приватних і державних музичних навчальних закладах. Було визначено близько 15 тем із музичного фольклору і фольклористики, які мали б вивчати у консерваторіях. На жаль, ця програма не була реалізована. Лише М. Лисенко з утворенням його Музично-драматичної школи (на правах вищого навчального закладу) у 1907 р. зробив першу в тодішній Росії спробу ввести викладання гри на бандурі. Він заклав основи майбутнього музичного виховання на фольклорних засадах. Саме його треба вважати першим практиком-педагогом з упровадження музичного фольклору у вищі музичні навчальні заклади не тільки в Україні, але й у колишній Росії.

На початку 20-х років минулого століття видатні українські музиканти і педагоги В. Верховинець, М. Леонтович, Я. Степовий, К. Стеценко, Г. Хоткевич зосередили зусилля на шкільному музичному вихованні, оскільки вбачали у шкільній освіті фундамент музично-фольклорної освіти. К. Стеценко розробив

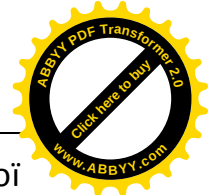
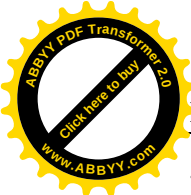

проект організації музичного навчання в єдності всіх ланок – від школи до університету, в якому пропонував відкрити спеціальні музичні факультети, де студенти могли б отримати не лише кваліфікацію вчителя музики, але й дослідника та збирача музичного фольклору. Проте ця мрія здійснилася тільки у 60-ті роки минулого століття, коли в педагогічних інститутах України відкриваються музично-педагогічні факультети.

На відміну від вищих закладів музичної освіти, де в останній чверті минулого століття створюється комплекс музично-фольклористичних дисциплін [4], на музично-педагогічних факультетах переважає *фольклоризм* (спів та гра народної музики у фахових композиторських обробках), оскільки йдеться не про підготовку власне фольклористів-музикознавців, а вчителів музики та співу, які були б обізнані з народною музикою, але при цьому спиралися на академічні традиції. Не менш ніж 15 навчальних дисциплін (солоспів, гра на музичних інструментах, сольфеджіо, хор, оркестр, ансамбль, диригування, методика музичного виховання та ін.) насичені матеріалами фольклору значно більшою мірою, ніж це було в консерваторській освіті.

З моменту заснування музично-педагогічного факультету в Сумському педагогічному інституті ім. А. С. Макаренка (1978 р.) фольклор займав особливе місце у змісті підготовки вчителів музики, оскільки засновником факультету став відомий етномузиколог В. Дубравін (1933–1995 рр.). Своїми невтомними пошуками фольклорних скарбів у найвіддаленіших куточках Сумської області Валентин Володимирович надавав студентам приклад самовідданого служіння національній культурі, вражаючи їх своїм життєлюбством і мужністю. Із рюкзаком за плечима, забуваючи про тяжке поранення, отримане сином полку у воєнні роки, що стало причиною втрати зору, професор мандрував по селах і хуторах. Здається, сама доля поріднила його зі сліпими кобзарями, загостила музичний слух, нагородила даром миттєвої і точної оцінки людей, філософським баченням світу, вмінням викликати довіру. І древні старці згадували перед включеним магнітофоном давно забуті думи й пісні, розкривали секрети кобзарської майстерності, відчуваючи у професорі рідну душу.

Майбутні вчителі мали змогу збагатити свою музично-етнографічну культуру на наукових конференціях, які організовував В. Дубравін. Дві з них були присвячені найвідомішим кобзарям – у грудні 1983 року у зв'язку з 80-річчям Є. Адамцевича, а у 1988 р. – у зв'язку з 90-річчям Є. Мовчана. Зміст фольклорної підготовки вчителів значно збагачують публікації В. Дубравіна «Пісні однієї родини: українські народні пісні села Волошнівка на Сумщині» (Київ, 1988), «Пісні Сумщини» (Київ, 1989), три випуски Хрестоматії української народної музичної творчості (Ніжин, 1994–1996) [2], а також опубліковані вже після смерті автора його дружиною Валентиною Григорівною Дубравіною «Народні пісні Черніговщини» (Чернігів, 2001) та

«Пісні одного села» (Ніжин, 2002). Загалом, за 30 років самовідданої наукової праці В. Дубравіним зібрав понад 30 тисяч примірників народних пісень, більшість з яких ще чекають на свою публікацію.

Педагогічна діяльність Валентина Володимировича Дубравіна позначилася на українській музичній освіті. Серед його учнів є відомі фольклористи, музикознавці й композитори; його випускники утворюють сьогодні кістяк професорсько-викладацького складу факультету мистецтв СумДПУ ім. А. С. Макаренка, працюють вчителями загальноосвітніх шкіл.

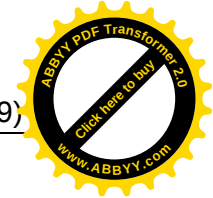
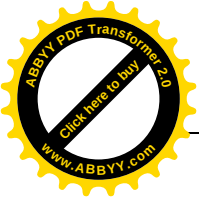
Зауважимо, що й нині у підготовці вчителів музики фольклорні елементи зберігаються у змісті профільних предметів. Крім того, викладаються й окремі навчальні дисципліни. Сьогодні на факультеті мистецтв СумДПУ ім. А. С. Макаренка викладач О. В. Гончаренко читає курси «Народознавство. Фольклор України» та «Фольклорний ансамбль», а також керує науково-дослідницьким гуртком студентів і фольклорним колективом «Серпанок», у репертуарі якого багато автентичних пісень Сумщини.

Потреба збільшити питому вагу музичного фольклору як етнопедагогічного засобу виховання молодших школярів у змісті підготовки вчителів початкової школи зумовлена суспільно-політичними й культурними чинниками. Саме фольклор є одним із найпотужніших засобів народної педагогіки, який формує світогляд дітей та сприяє засвоєнню етнічних стереотипів поведінки, що становить головний механізм стабільності і безперервності культури. Саме з мови, танцю та пісні розвинулися першоелементи духовної культури, на їх основі зростала національна література, музика, філософське сприйняття світу.

Беззаперечною є роль українського танцювального фольклору у хореографічній підготовці студентів факультетів мистецтв. Удосконалення її змісту відбувається у напрямку розроблення фольклорних номерів з урахуванням сучасних принципів хореографічного мистецтва (тематика, естетика, удосконалення лексики), що активно впливає на рівень професійної майстерності майбутніх учителів хореографії.

Висновки. Зміст підготовки вчителів початкової школи, музики та хореографії доцільно розширити за рахунок вивчення та виконання музичного фольклору як дієвого засобу української народної педагогіки, оскільки музичному фольклору іманентно притаманний безпосередній вплив на духовний світ особистості, на формування її морально-етичних переконань, національної самосвідомості, засвоєння нею історії та культури свого народу.

Проблема використання музичного фольклору як етнопедагогічного засобу в підготовці вчителів потребує подальшого розроблення в контексті різних педагогічних спеціальностей, що й буде висвітлено в наших наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакай С. Ю. Шляхи використання музично-просвітницьких ідей Г. С. Сковороди в сучасних умовах / Бакай С. Ю. // Вісник Харківського національного університету № 551. Серія: Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених м. Харкова : матеріали V міської наук.-практ.ї конф.– Харків : ХНУ, 2002. – Ч.1. – С. 57–61.
2. Валентин Володимирович Дубравін : Бібліографічний покажчик / [укл. В. Г. Дубравіна]. – Ніжин : НДПУ, 1999. – 14 с.
3. Колесса Ф. Мелодії українських народних дум / Колесса Ф. – К., 1969. – 591 с.
4. Кухарська Т. Навчально-методичне забезпечення з музичного фольклору та фольклористики 1950-х – поч. 1990-х років / Кухарська Т. // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Випуск 221. Педагогіка та психологія. – Чернівці : Рута, 2004. – С. 79–87.
5. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів : [у 2-х т.]/ Г. С. Сковорода ; [ред. кол. В. І. Шинкарук]. – К. : Наук. думка, 1973. – Т. 2. – 574 с.
6. Сухомлинский В. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну / Сухомлинский В. – К., 1987. – 543 с.

РЕЗЮМЕ

Г. Ю. Николаи. Музыкальный фольклор в содержании подготовки учителей: этнопедагогический аспект.

В статье обоснована целесообразность расширения содержания подготовки учителей начальной школы, музыки и хореографии к использованию музыкального фольклора как действенного средства украинской народной педагогики, проанализирована область этнопедагогических исследований. Доказано, что музыкальный фольклор непосредственно влияет на духовный мир личности, на формирование ее морально-этических убеждений и национального самосознания.

Ключевые слова: музыкальный фольклор, подготовка учителей, этнопедагогические исследования, украинская народная педагогика.

SUMMARY

H. Nikolai. Musical folklore in the content of teachers' training: ethnopedagogical aspect.

The author substantiates the propriety of expanding the content of training of elementary school teachers, teachers of music and dancing via use of musical folklore as an efficient tool of Ukrainian traditional pedagogy, analyzes the spheres of ethnopedagogical research. It is proven that musical folklore has direct influence on spiritual sphere of an individual, on shaping his moral convictions and national identity.

Key words: musical folklore, training of teacher, ethnopedagogical research, Ukrainian traditional pedagogy.

УДК378:78:371.3:372.4–057.87

Л.В.Пушкар

Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С.Макаренка

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти формування музичних компетенцій студентів, які навчаються за напрямом підготовки «Початкова